

DŮM V ZELENÁŘSKÉ ULICI Č. 5 VE ZNOJMĚ

PAVEL BORSKÝ - DAGMAR ČERNOUŠKOVÁ - JOSEF KYNCL

Obr. 1: Znojmo, Zelenářská č. 5, uliční průčelí před zřícením atiky v roce 1962 (Archiv SPÚ Brno).

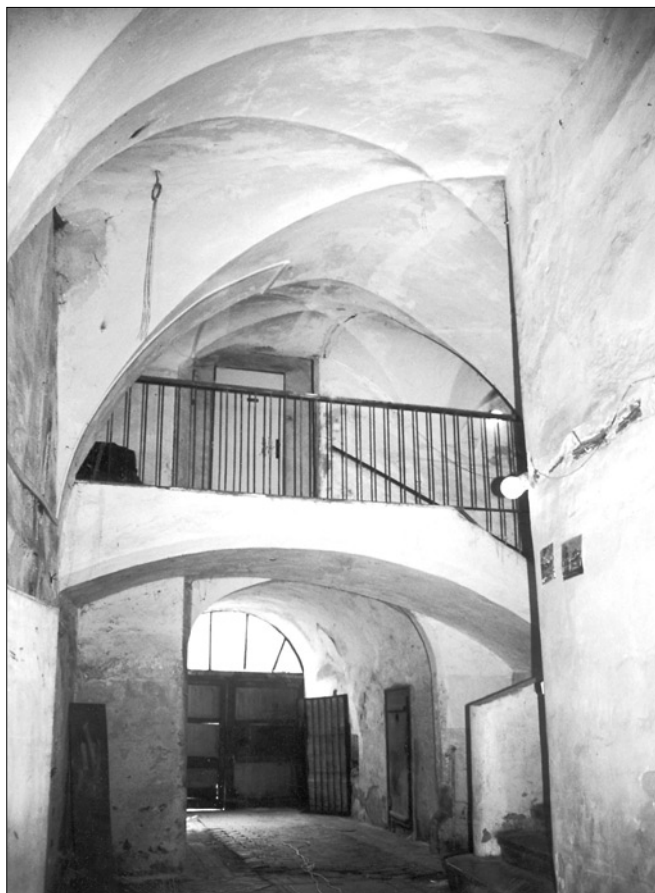
V roce 1996 byl na stránkách Průzkumů památek prezentován výzkum domu v Zelenářské ulici č. 15 ve Znojmě, jehož pozoruhodně zachovaná roubená místnost byla dendrochronologicky datována do první třetiny 14. století.¹⁾ Archaickou dispozici tohoto domu na široké parcele následně analyzoval v širších souvislostech J. Škabrada podle klíčového umístění kuchyně jako schéma síňového domu otočeného podélně k uliční čáře.²⁾ Mimo jiné připomenul i dům s obdobnou strukturou zástavby široké parcely ve Velké Mikulášské ulici č. 3.³⁾ V roce 2000 byl zkoumán další dům na široké parcele v Zelenářské ulici č. 5. Nedestruktivní průzkum byl proveden v obydleném domě před zahájením rekonstrukce a předložené závěry zůstávají na úrovni hypotézy. Přesto může být srovnání výsledků průzkumu obou domů na Zelenářské ulici podnětem k úvahám, zda se zde neobjevuje u zástavby na široké parcele jednotný archetyp.

Dům čp. 22 (dříve čp. 351) v Zelenářské ulici č. 5 se nachází v bloku při horním okraji Dolního náměstí, který od západu vymezuje ulice Pasiřská a z jihu Velká Mikulášská spojující náměstí s prostranstvím u kostela sv. Mikuláše. Do hloubky bloku se zužující parcela lichoběžníkového tvaru o šířce asi 20 m při uličním průčelí je zaklíněna do zástavby v místě nevýrazného lomu v dolní části ulice před ústím do náměstí. Dispozici tvoří hloubkově orientovaný trojtrakt se střední vstupní síní, z níž vede klenutá chodba do dvora, který byl původně obestavěn ze tří stran. Na levý dvor-

ní trakt v podobě patrového přístavku navazovalo přízemní křídlo, stržené po roce 1957. Na zbytcích omítky dvorní zdi sousedního domu jsou po demolici čitelné fragmenty sgrafitové rustiky. Protilehlé patrové křídlo se zbytky renesančního sgrafita na průčelí bylo po roce 1900 přičleněno k sousednímu domu čp. 23, a nebylo proto předmětem průzkumu. Dvůr uzavírá přestavěné příčné patrové křídlo. Zčásti podsklepený patrový dům s mezipatrem v levé části dispozice je zastřešen dvěma sedlovými střechami a pultem nad levým traktem. Střechy zakrývá rovná atika.

Majitele domu lze v prame-
nech věrohodně rozlišit až od po-
loviny 18. století. Po dobu více
než jednoho století byl v majetku
mydlářských rodů. V roce 1768
jej manželé Turynští koupili za
3 500 zlatých a 3 dukáty klíč-
ného od vdovy Marie Alžběty Rau-
schové.⁴⁾ 22. listopadu 1776 Franz
Turynský st. dům odkázal man-
želce. Marie Alžběta 8. ledna
1778 dům rozdělila mezi dva sy-
ny, Franze a Ignáce, který byl
servita.⁵⁾ Porovnání mezi bratry
bylo zapsáno 3. dubna 1779.⁶⁾
V červnu 1778 („23. Heumonats
1778“) uzavřel mydlář Franz Tu-
rynský ml. smlouvu s Marií Vik-
torií Devangerovou.⁷⁾ V roce
1785 prodal dům a dvě dílny za
6 400 zlatých manželům Janu
Pokornému a vdově Anně Marii
Haanové.⁸⁾ Mydlář Pokorný
uzavřel s vdovou Haanovou
svatební smlouvu jedenáct let
předtím, 30. ledna 1773.⁹⁾ 15.
února 1820 byl dům připsán dě-
dicům, dcerám Alžbětě, Barboře
a Terezií, provdané Uthové a je-
jich nevlastním sourozencům,
Martinu Haanovi a Rozálii, pro-
vdané Lechnerové. Ti dům obra-
tem prodali mydlářovi Vincenzovi
Roschovi (též psáno Reschovi),
který jej koupil 8. dubna za 8 500
zlatých, včetně mydlářského op-
rávnění za 1 000 zlatých a přísluš-
ného náčiní a potřeb. Dcery J. Po-
korného si nadále vyhradily pro
sebe velký byt ve druhém pa-
tře, který sestával ze tří pokojů,
jidelny, kuchyně, půdy a sklepa
patříciho k bytu. Ve smlouvě byla
v domě evidována zimní okna.¹⁰⁾
V roce 1849 dům v hodnotě 6 000
zlatých odstoupila smlouvou z 1.
července Eleonora Roschová své-
mu synovi Vincenzovi, rovněž my-
dlářovi.¹¹⁾ 8. května 1874 byla
zaknihována kupní smlouva, pod-
le níž dům koupili Franz Jantsch
a jeho manželka Rosina. Když F.
Jantsch 31. ledna 1893 zemřel, z-
dědila manželovu polovinu 14.
února Rosina Jantschová, která
dům převedla darovací smlouvou
z 11. června 1894 na dceru Albi-
nu, provdanou Slavíkovou. Od 7.
září 1896 patřila polovina domu
jejímu manželovi Emanuelovi. Po
E. Slavíkovi dědila polovinu domu
15. března 1915 Emma Macounová
(zřejmě provdaná dcera), které
připadla 29. března 1951 i polo-
vina po Albíně. Po Emmě Macounové
pak 12. dubna 1955 dědil polovinu
Josef Macoun a jejich děti Emanuel
a Ludmila po čtvrtině domu.¹²⁾

Úpravy v domě jsou dokumentovány
až od konce 19. století. F. Jantsch
zemřel podle údajů v pozemkové
knize v ro-

Obr. 2: Znojmo, Zelenářská č. 5, vstupní síň domu. Stav v roce 2000 (foto D. Černoušková).

ce 1893. Pro stejnojmenného stavebníka však byl vypracován plán na zvýšení patrových dvorních křídel domu s datem 23. května 1899 od zednického mistra Heinricha Schidleja.¹³⁾ Za manželů Slavíkových byla zednickým mistrem Dominikem Gutwillingerem upravena stáj a kolna v přízemí příčného dvorního křídla na byt, sestávající z pokoje a kuchyně, který byl kolaudován 30. prosince 1905.¹⁴⁾ V následujícím roce bylo podle dochovaného plánu vystavěno schodiště do patra s pavlačí při pravé straně dvora.¹⁵⁾

Další úpravy se týkaly užitkových adaptací jednotlivých prostor uličních traktů. Rozsáhlejší práce se uskutečnily v 60. a 80. letech 20. století. V roce 1962 se zřítla celá atika, která byla následně vyžděna znovu s menším počtem oken. Při této opravě byl vyměněn krov a fasáda byla opravena při současném zjednodušení architektonického členění průčelí. V roce 1991 byly mimořádně devastujícím způsobem při nerespektování stanoviska Památkového ústavu v Brně upraveny sklepy domu na vinárnu, která byla zanedlouho zase zrušena.¹⁶⁾

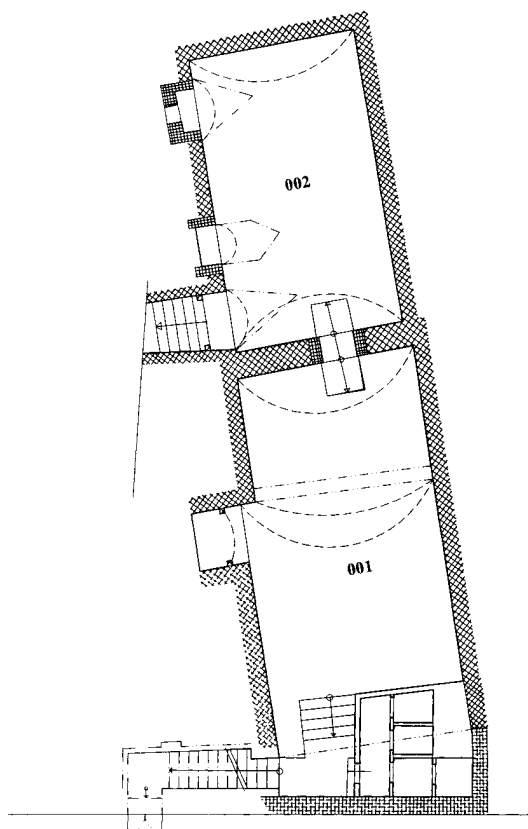
Dům byl několikrát zmíněn v literatuře. L. Havlík evidoval gotický portál v ústí chodby do

dvora, renesanční portálek s plochou profilací do místnosti č. 104 v levém traktu a hřebínkové klenby v domě.¹⁷⁾ Půdorys renesančního stavu domu publikoval v roce 1950 V. Dražan sice s chybnou popiskou, že se jedná o dům č. 5 na Dolním náměstí, ale s podrobnou charakteristikou a s datováním klenby vstupní síně do let 1540 - 1550.¹⁸⁾ K dobové fotografii vstupní síně připojil v roce 1953 V. Mencl datování do druhé poloviny 16. století.¹⁹⁾ V povšechném pasportu města z produkce SÚRPMO Praha z roku 1957 D. Líbal a H. Lanyová konstatovali složitou stavební historii domu s tím, že „původní objekt“ umístili „vlevo od průjezdu“. Další dům „po pravé straně“ měl být připojen ještě ve středověku. Klenbu průjezdu do dvora označili za gotickou. V domě rozlišili dvě renesanční fáze, do rané fáze řadili klenbu vstupní síně, do pozdějšího období klenby levého a pravého traktu přízemí a patra. Průčelí datovali do třetí čtvrtiny 19. století.²⁰⁾

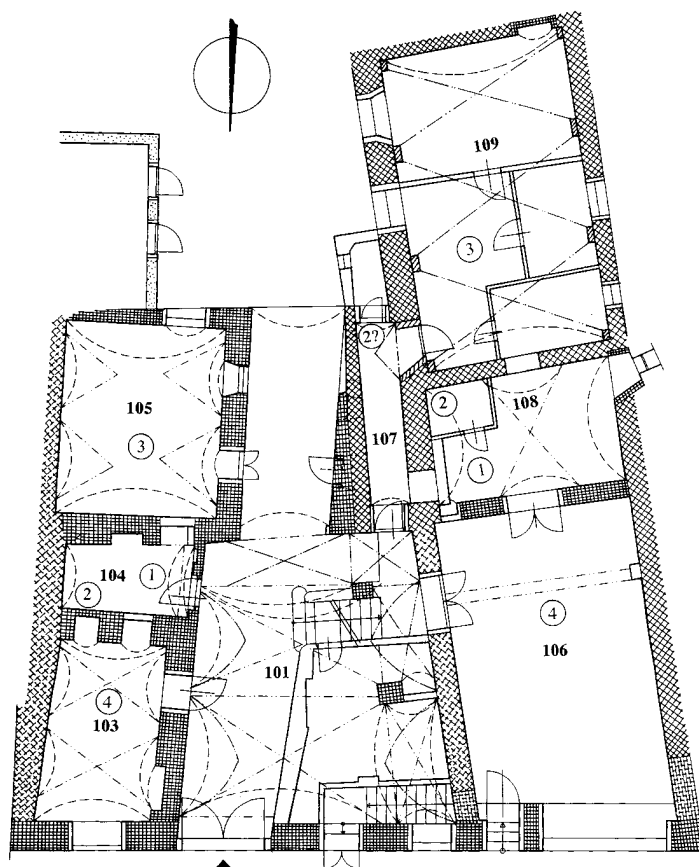
Autoři průzkumu předpokládají, že středověkým jádrem domu je hloubkově orientovaný podsklepený dvoudílný jednotrakt na pravé straně parcely.²¹⁾ Gotický dům sestával v úrovni sklepů ze dvou obdélných prostor téměř shodné šířky o délce 10 a 9 m, které jsou zahloubeny v jedné úrovni. Nelze zcela vyloučit, že zalomení linie obvodového zdiva na úrovni podesty sociálního zařízení zmíněné vinárny určuje původní ukončení domu ve starší uliční čáře, která byla později posunuta. Sklepy odděluje masivní příčka z lomového zdiva, v níž je pod mladší valenou kamennou klenbou zazděn z obou stran odřezaný mohutný trám, který je snad zbytkem průběžného podélného průvlaku původního trámového stropu obou sklepů. Dispozice zvýšeného přízemí odpovídala členění suterénu. Trakt byl předělen příčkou v místě zdi oddělující přední a zadní sklep.²²⁾ Na straně průjezdu do dvora přiléhal původně delší peron, jehož pozůstatkem je asi i zadní pilíř klenby síně. Peron byl dodatečně upraven na klenutou chodbu č. 107 ve zvýšené úrovni. Na úroveň peronu nepochybně vedlo schodiště, pod jehož ramenem se krátkou, nyní zazděnou šíjí s lomeným okoseným portálkem sestupovalo do předního sklepa. Vstup do zadního sklepa zprostředkovala druhá sklepni šíje s portálkem pod peronem. Nad koncem peronu před

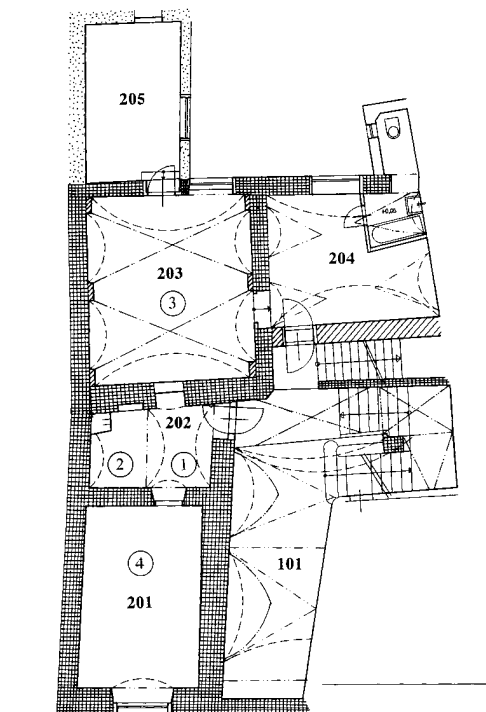
Obr. 3: Znojmo, Zelenářská č. 5, zadní sklep, vpravo ústí šíje s portálkem, pod klenbou zazdřený zbytek trámu. Stav v roce 2000 (foto D. Černoušková).

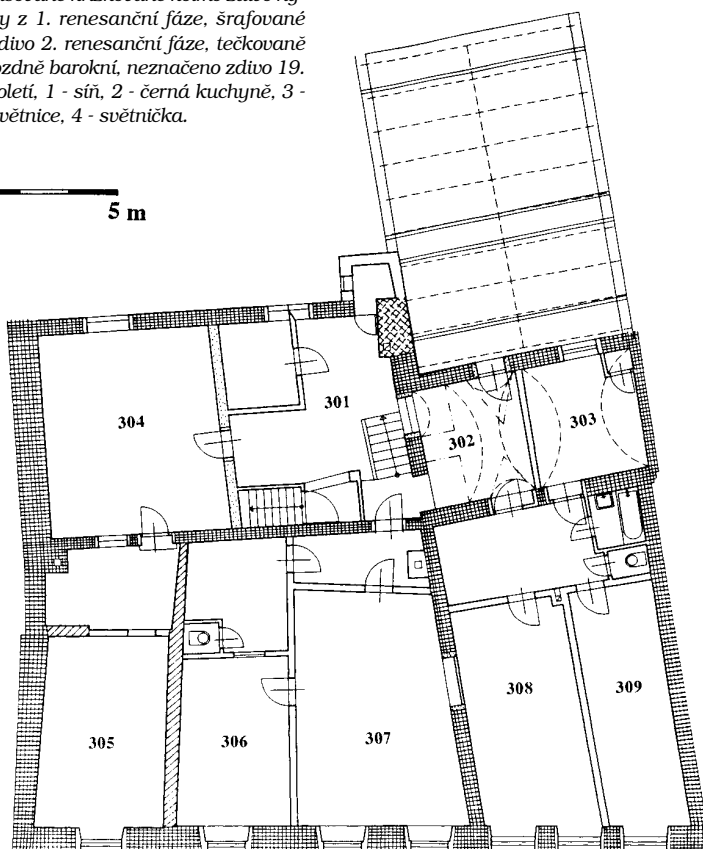
Obr. 4: Znojmo, Zelenářská č. 5, půdorys sklepů, křížkovane šikmo zdivo gotické, přerušované křížkovane šikmo zdivo hypoteticky gotické, křížkovane kolmo zdivo 1. renesanční fáze, přerušované křížkovane kolmo zdivo hypoteticky z 1. renesanční fáze, neznačeno zdivo 19. a 20. století (všechny kresby D. Černoušková).

Obr. 6: Znojmo, Zelenářská č. 5, půdorys přízemí, křížkovane šikmo zdivo gotické, přerušované křížkovane šikmo zdivo hypoteticky gotické, křížkovane kolmo zdivo 1. renesanční fáze, přerušované křížkovane kolmo zdivo hypoteticky z 1. renesanční fáze, šrafované šikmo zdivo 2. renesanční fáze, tečkované zdivo pozdně barokní, neznačeno zdivo 19. a 20. století, 1 - síň, 2 - černá kuchyně, 3 - hlavní světnice, 4 - světnička.

Obr. 5: Znojmo, Zelenářská č. 5, půdorys mezipatra, křížkovane kolmo zdivo 1. renesanční fáze, šrafované šikmo zdivo 2. renesanční fáze, tečkované zdivo hypoteticky pozdně barokní, neznačeno zdivo 19. a 20. století, 1 - síň, 2 - černá kuchyně, 3 - hlavní světnice, 4 - světnička.

Obr. 7: Znojmo, Zelenářská č. 5, půdorys patra, přerušované křížkovane šikmo zdivo hypoteticky gotické, křížkovane kolmo zdivo 1. renesanční fáze, tečkované zdivo hypoteticky pozdně barokní, neznačeno zdivo 19. a 20. století

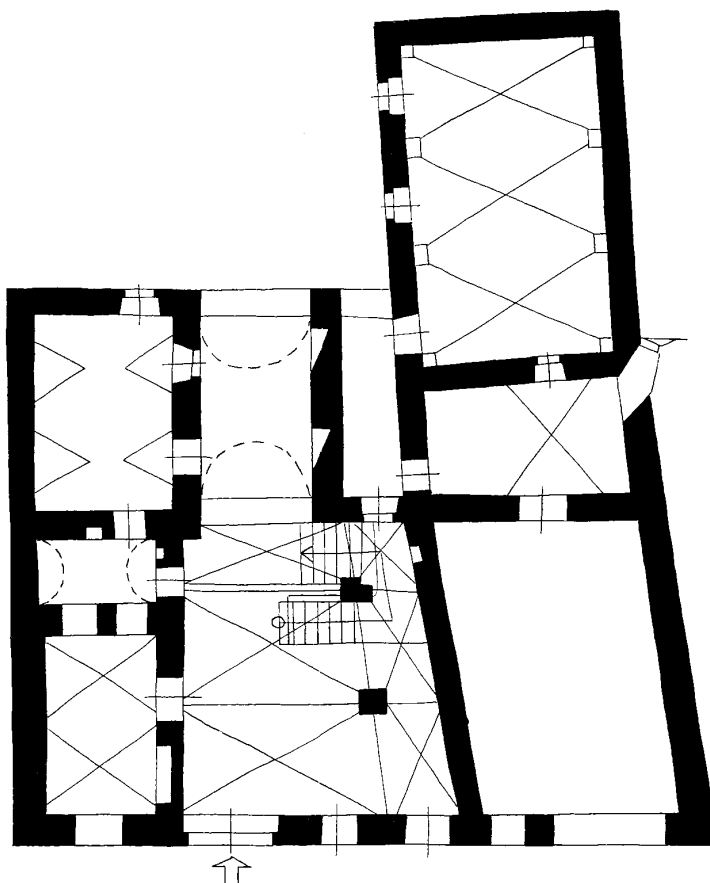
recentním záchodovým rizalitem se zachoval velký průlezny komín, jehož hlava s římsou je patrná na půdě při úžlabí sedlové střechy.²³⁾

Zbytek jedlového trámu ve sklepe byl dendrochronologicky datován do doby po roce 1434. Je pravděpodobné, že konstrukce stropu sklepa byla tehdy obnovena a datování trámu neurčuje stáří celého středověkého domu. K výstavbě zděné stavby na parcele domu č. 5 by stěží došlo téměř o století později než u nedalekého domu č. 15 v téže ulici, kde nejstarší jádro datuje roubená konstrukce v přízemí z první třetiny 14. století.²⁴⁾ Oba hrotité sklepní portálky v č. 5 s nejasnými výběhy okosů neposkytují bližší oporu pro datování.

Srovnání s domem č. 15 vychází z předpokladu, že u č. 5 byl nejstarším jádrem dvoudílný dům na pravé straně široké parcely (20 m) s původní černou kuchyní na konci peronu pod popsaným komínem. Analogická je dispozice domu č. 15. Dvoudílný dům s roubenou světnicí při uličním průčelí byl vystaven rovněž na pravé straně široké parcely (15,5 m) se dvěma za sebou řazenými, půdorysně však odstupněnými plochostropými sklepy o shodné délce přibližně 7,5 m. Zadní, mělký sklep je širší. Přední, užší sklep byl dodatečně prohlouben. Ke shodné výbavě obou domů patří nejstarší umístění kuchyně. V domě č. 15 byla roubená světnice zprvu dymnou jizbou. Po přenesení topeniště mimo obývanou prostoru byla černá kuchyně umístěna na konci peronu, kde se zachovalo torzo dymníku. Teprve později byla zasunuta do širšího zadního dílu domu, což umožnilo jeho odsazení.

Také v domě č. 5 byla snad černá kuchyně umístěna na konci peronu. Vysunutí kuchyně na peron mohlo být podle příkladu domu č. 15 i v tomto případě sekundární a přední (roubená?) světnice byla původně také dymnou jizbou. Místnost je však novodobě podstatně upravena a ověření těchto úvah již bude sotva možné. Při renesanční přestavbě byla středověká dispozice doplněna do tradičního trojdílného schématu. Z přední světnice byla příčkou vydělena a současně zaklenuta místnost č. 108.²⁵⁾ Vyzdění příčky bylo nutně spojeno se zaklenutím plochostropého sklepa, jehož klenba je v místě příčky zesílena pasem. Lze předpokládat, že do kouta středního dílu ke komínu byla pak přemístěna černá kuchyně, i když zde zatím nebyly zjištěny stopy po jejím provozu.

V gotické stavební etapě byla snad zastavěna i levá, nepodsklepená část parcely. Případná gotická zástavba se zde však nezachovala. Nejasné zůstává, zda byl již gotický dům patrový. Jediný zatím známý gotický článek mimo prostory středověkého jádra představuje torzo gotického portálku v podobě okosené stojky a výběhu záklenku při ústí chodby ze síně do dvora. Portál, popř. jeho viditelné torzo s profilací otočenou do síně sem mohl být osazen dodatečně. K výstavbě patrového domu s atikou a k vytvoření stávající uliční čáry došlo asi po velkém požáru města v roce 1490 za renesanční stavební konjunktury v první polovině 16. století. Tehdy byly zaklenuty gotické sklepy a do dochované podoby vystaven levý trakt na trojdílném půdoryse v přízemí i v mezipatře. Vložením mezipatra byly vyrovnány rozdíly oproti středověkému domu se zvýšeným přízemím, což mi-

Obr. 8: Znojmo, Zelenářská č. 5, půdorys přízemí podle V. Dražana (Archiv SPÚ Brno).

Obr. 9: Znojmo, Zelenářská č. 5, ukončení komína nad peronem v podkrovní sedlové střechy (foto D. Černoušková).

mo jiné potvrzuje datování zástavby levé části parcely až do mladší fáze, kdy rovněž vznikla velká klenutá síň v přízemí s charakteristickým přemostěním chodby do dvora napříč situovaným schodištěm do patra. Kvůli schodišti byl zřejmě zkrácen peron. Tato pozdně gotická forma schodiště se vytvořila již na konci 15. století, avšak gotizující tendence přetrvávaly ve Znojmě až do poloviny 16. století.²⁶⁾ U klenby síně se projevují ostře lomenými klenebními čely, které se ve Znojmě objevují u řady ohřebínkových kleneb datovaných přímo letopočty (Horní náměstí č. 6 z roku 1550 nebo Dolní náměstí č. 21 z roku 1548).²⁷⁾ Klenbu síně lze proto ve shodě s výše citovaným názorem V. Dražana datovat do 40. - 50. let 16. století.

Pro analýzu struktury domu po renesanční přestavbě je inspirativní srovnání se složitou dispozicí pozdně gotického domu čp. 32 v Českém Krumlově, kterou J. Škabrada vysvětluje jako jednofázovou soustavu několika trojdílných „bytových jednotek“, které nemusely nutně vznikat tradičně pojímaným slučováním dvou domů.²⁸⁾ Zdá se, že obdobnou situaci shledáváme

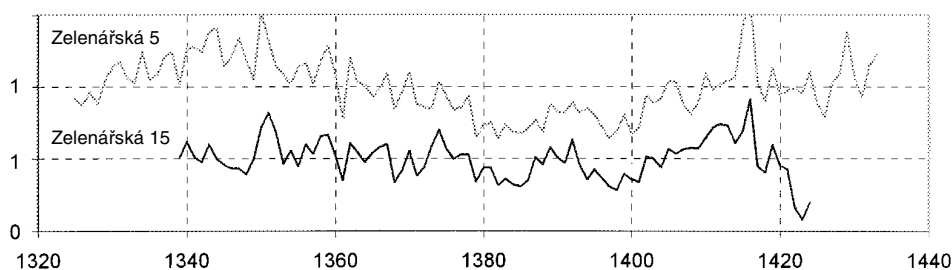
u zkoumané znojenské stavby, jejíž dispozici lze vyložit jako soustavu přinejmenším tří trojdílných, oboustranně obývaných (tedy vytápěných) jednotek vzniklých v jedné stavební etapě. Na levé straně parcely je trojdílná dispozice přístupná ve středním díle (m. č. 104), kde se nacházela síň (v analýze stavebního vývoje označena č. 1 v kroužku), s goticko-renesančním portálkem s plochou profilací a římsou v nadpraží. Ze síně byla přístupná světnička (č. 4 v kroužku) při průčelí a větší světnice (č. 3 v kroužku), zasunutá charakteristicky jako hlavní obytná místnost do hloubky parcely. Obě místnosti byly vytápěny z klenuté kuchyně (č. 2 v kroužku) v zadní části síně. Analogické členění shledáváme i v mezipatře levého traktu. Místnost č. 202 představuje původní klenutou síň a černou kuchyni v rozsahu snížené valemé klenby. V prostoru dosud pod líčkami vystupuje zadehtování klenby a stěn. Dymník kuchyně, zaústěný do průřezného komína dochovaného v podkroví, nahradil tahový komín vyzděný v koutě od podlahy.

Trojdílný „byt“ byl vyčleněním středního dílu č. 108 vytvořen při renesanční přestavbě i v gotickém traktu. Recentně zazděné nebo upravené vstupy ze síně do světnice č. 109 i č. 106 jsou zakresleny ještě na půdorysu domu od V. Dražana z 50. let 20. století, kde je vyznačen i vstup do středního dílu z peronu. Černou kuchyni lze předpokládat v koutě síně č. 108 u komína nad peronem. S výjimkou vstupní síně a chodby do dvora zůstaly ostatní prostory v přízemí i v patře plochostropé. Jako zprvu plochostropý mázhaus lze interpretovat následně uzavřenou a zaklenutou místnost č. 204 v mezipatře na úrovni podesty schodiště.

K zaklenutí zbývajících prostor došlo v 70. - 80. letech 16. století. Do místnosti č. 203 byly vloženy klenby s trojbokými styčnými výsečemi na přízedních polopířících s římsovými hlavicemi. Slohový posun dokumentuje půlkruhový tvar lunet u všech mladších kleneb. Přesnější časové vymezení této etapy mimo jiné umožňují ostruhové výběhy ve vrcholech výsečí v chodbě č. 107 nebo v mázhausu č. 204, které jsou v detailu shodné s klenbami vstupní síně domu č. 10 na Obrokové ulici, datované letopočtem 1570. Záklopový strop z borovice v m. č. 305 v patře byl dendrochronologicky datován do doby po roce 1608.

Další přestavby již tvář domu podstatně neměnily. Pozdně barokní úpravy lze předpokládat v patře, kde se v místnostech č. 308 a 309 zachovaly malované záklopové stropy. Těchto prostor se zřejmě týkaly zmínky z roku 1820 o bytě sestávajícím ze tří pokojů, kuchyně a jídelny. Historický stavební vývoj domu se uzavřel v poslední čtvrtině 19. století, kdy bylo hlavní vstupní průčelí přefasádováno. K úpravě parteru a zřízení výkladce došlo po roce 1945.

Z hypotetického srovnání obou domů na široké parce-

Obr. 10: Srovnání letokruhové řady trámu ze sklepa domu Zelenářská č. 5 se sumární řadou stropních trámů v 1. patře domu Zelenářská č. 15. Nápadná je shoda obou řad nejen v krátkodobém kolísání, ale i ve střednědobých a dlouhodobých trendech (kresba J. Kyncl).

le na Zelenářské ulici vyplývá, že jejich nejstarší dvoudílná podsklepená jádra s peronem ve zvýšené úrovni se nacházela na pravé, západní straně parcely při průjezdu do dvora. Pod peronem se schodištěm byly situovány vstupy do sklepů. Po přeměně dymné jizby ve světnici byla černá kuchyně vysunuta na konec peronu. U domu č. 5 je původní dispozice zřejmá razantní renesanční přestavbou, při níž došlo k úpravě uliční čáry a zřejmě i ke zkrácení peronu po zaklenutí síně a výstavbě schodiště do patra. Jak bylo podotknuto v úvodu, byla taková dispozice analyzována jako schéma síňového domu, orientovaného podélně k uliční čáře. Zdá se, že tato varianta typu domu na široké parcele byla ve Znojmě uplatněna častěji přinejmenším v zastavbě v okolí kostela sv. Mikuláše.

DENDROCHRONOLOGIE TRÁMU VE SKLEPĚ

Trám je z jedlového dřeva a má 109 letokruhů. Podkorní letokruh nebyl bezpečně zjištěn. Pokus o jeho absolutní odatování srovnáním se standardní chronologií jedle ČR²⁹⁾ vyzněl jednoznačně kladně vysoce spolehlivým datováním jeho posledního letokruhu do roku 1434.³⁰⁾ Srovnání letokruhové řady tohoto trámu se sumární letokruhovou řadou jedle „Znojmo 3“ gotického domu na Zelenářské ulici č. 15³¹⁾ vedlo ke zjištění mimořádně vysoké shody obou letokruhových řad, a to nejen v krátkodobém kolísání, které je signálem využívaným k vzájemnému odatování, ale i v kolísání střednědobém a dlouhodobém, které svědčí o blízkosti nebo totožnosti stanovišť původu dřeva.³²⁾ Srovnávané řady se ovšem liší datací posledního zjištěného letokruhu. U řady z domu č. 15 je jím rok 1424, u řady z domu č. 5 rok 1434. Při hodnocení tohoto rozdílu musíme vzít v úvahu významnou skutečnost: Závěr řady z domu č. 15 tvoří extrémně úzké letokruhy 1421 až 1424 o šířkách klesajících až k hodnotě 0,2 mm. Ze srovnání se standardní chronologií i s řadou domu č. 5 je zřejmé, že jde o individuální trend stromu, s nejvyšší pravděpodobností o expresi jeho zdravotního stavu a že tedy je možno počítat i se značnou ztrátou tesařským opracováním, dosahující i několik desetiletí.

POZNÁMKY

- 1) Viz D. Černoušková, P. Borský, Srubový dům v Zelenářské ulici ve Znojmě, Průzkumy památek 3, 1996, č. 1, s. 17 - 25, J. Kyncl, T. Kyncl, Dendrochronologické datování domu čp. 15 v Zelenářské ulici ve Znojmě, Průzkumy památek 3, 1996, č. 1, s. 27 - 30.
- 2) Viz J. Škabrada, K pochopení původní struktury některých typů středověkých domů na široké parcele, Průzkumy památek 3, 1996, č. 1, s. 41 - 47.
- 3) Půdorys domu publikoval poprvé V. Dražan. Viz V. Dražan, Gotický a re-

- nesanční městský dům z jižních Čech a Moravy, Zprávy památkové péče 10, 1950, s. 144, srov. též V. Mencl, Městanský dům českého středověku, Zprávy památkové péče 13, 1953, s. 182, č. 6.
- 4) Viz Státní okresní archiv Znojmo, Archiv města Znojma, G 6, kniha V, fol. 324 v.
 - 5) Tamtéž, G 8, kniha VII, fol. 126 v.
 - 6) Tamtéž, fol. 123 v.
 - 7) Tamtéž, fol. 102 v.
 - 8) Tamtéž, G 9, kniha VIII, fol. 39 v. Dům je ve smlouvě označen omylem číslem 311.
 - 9) Tamtéž, G 8, kniha VII, fol. 64 r. 1. října 1784 pak koupili dům čp. 171 od vdovy Anny Marie Veselé. Tamtéž, G 8, kniha VII, fol. 413 r. a n.
 - 10) Tamtéž, G 13, kniha XII, fol. 92 v.
 - 11) Tamtéž, Přírůstek II, kart. 15, Výpisky z pozemkové knihy domů, čp. 351.
 - 12) Viz Okresní soud ve Znojmě, kn. vložka 446, dům čp. 351 (čp. 22).
 - 13) Viz Městský úřad Znojmo, Archiv odboru výstavby, složka Zelenářská č. 5.
 - 14) Tamtéž.
 - 15) Tamtéž.
 - 16) Viz agenda v citovaném archivu odboru výstavby a ve spisovně SPÚ Brno.
 - 17) Viz L. Havlík, Znojmo. Z minulosti města a jeho památek. Brno 1956, s. 59, 95, 96.
 - 18) Viz V. Dražan, Gotický a renesanční městský dům z jižních Čech a Moravy, Zprávy památkové péče 10, 1950, s. 136.
 - 19) Viz V. Mencl, Městanský dům českého středověku, Zprávy památkové péče 13, 1953, s. 179.
 - 20) Viz D. Líbal, H. Lanyová, Znojmo. Stavebně historický průzkum jádra města. SÚRPMO Praha 1957, nestr.
 - 21) Možné spojení dvou zrcadlově řešených středověkých domů do jedné široké parcely zpochybňuje především fakt, že levý trojtrakt není podsklepen.
 - 22) Interpretace vychází z předpokladu, že průvlak není starší než zeď. V opačném případě není dispozice přízemí původní.
 - 23) Zděný komín se v městském prostředí objevuje od 15. století. Viz J. Škabrada, K možnostem srovnání středověkého a mladšího vesnického domu v Čechách. In: Husitský Tábor 10, 1991, zvl. s. 80 - 83.
 - 24) Při této příležitosti je nutno opravit chybné grafické vyhodnocení stavebního vývoje ve výše citovaném článku D. Černouškové a P. Borského, podle něhož byl srub vložen do staršího zdiva. Z konstrukčních důvodů tomu bylo právě naopak a datování roubené konstrukce určuje i stáří zdiva přízemí.
 - 25) Zatím jednoznačně neobjasněný komplikovaný stavební vývoj ve středním dílu domu naznačuje nepravidelný průběh obvodového zdiva traktu na straně příjezdu.
 - 26) Viz V. Mencl, Městské domy ve Znojmě, Jihlavě a Telči. In: Od gotiky k renesanci. Výtvarná kultura Moravy a Slezska 1400 - 1550. II. Brno. Brno 1999, zvl. s. 62 - 63.
 - 27) Viz D. Líbal, L. Havlík, Znojmo. Městská památková rezervace a památky v okolí. Praha 1961, s. 32.
 - 28) Viz J. Škabrada, Dům jako sestava trojdielných bytů. (K možnostem typologického uspořádání středověkého domu), Průzkumy památek 5, 1998, č. 1, s. 33 - 41.
 - 29) Viz J. Kyncl, T. Kyncl, Standardchronologien der Nadelgehölze. Gegenwärtiger Bearbeitungsstand in Böhmen und Mähren. In: L. Poláček und J. Dvorská (Hrsg.), Probleme der mitteleuropäischen Dendrochronologie und naturwissenschaftliche Beiträge zur Talaue der March. Internationale Tagungen in Mikulčice, Archeol. Inst. AVČR Brno 5: 79 - 84 (1999).
 - 30) Viz J. Kyncl, Znalecký posudek č. 120-10/00 na dendrochronologické datování trámu ve sklepním traktu domu čp. 351 ve Znojmě, ul. Zelenářská č. or. 5. Brno 2000, nepubl.
 - 31) Sumární řada „Znojmo 3“ o rozsahu 1339 - 1424, bez podkorního letokruhu, zahrnuje 7 stropních trámů z místnosti č. 205 ve druhém podlaží domu Zelenářská 15. Viz pozn. 1.
 - 32) Mimořádnou míru shody charakterizují hodnoty: $r = 0,64$, $tr = 7,63$, $g = 70\%$, $tg = 4,00$ při $n = 86$, kde r je korelační koeficient, g procento souběžných úseků, t odpovídající hodnota t -testu a n překrytí.

DAS HAUS ZELENAŘSKÁ G. NR. 5 IN ZNOJMO

Das Haus Konstr. - Nr. 22 (vormals 351) in der Zelenářská G. Nr. 5 in Znojmo (Znaim) befindet sich im Häuserblock an der oberen Seite des Unteren Marktes, den von Westen die Pasiřská (Gürtler-), von Süden die den Marktplatz mit dem St. Nikolauskirchhof verbindende Velká Mi-

kulášská (Große Nikolaus Gasse umgibt. Die Anlage am trapezförmigen Grundstück mit Breite ca. 20 m stellt ein in die Parzellentiefe orientiertes Dreitrakthaus mit einer zentralen Eingangshalle dar, von der ein Gang zum ursprünglich dreiseitig herumgebauten Hof führt. Das teilweise unterkellerte zweigeschossige Gebäude mit einem Zwischengeschoß an der linken Seite wird mit zwei Satteldächern und einem Pult über dem linken Trakt überdacht, die eine gerade Attika verblendet. Die Autoren setzen voraus, daß den mittelalterlichen Hauskern ein unterkellertes Zweitraktbau an der rechten Parzellenseite darstellt. Auf dem Kellerniveau bestand der gotische Bau von zwei in eine selbe Tiefe greifenden viereckigen Räumen mit einer fast gleichen Breite zu 10 und 9 m. Es ist nicht auszuschließen, daß die im Untergeschoß deutliche Krümmung der Umfassungsmauer die ursprüngliche, später vorgeschobene Straßenumflucht bestimmt. Die Kellerräume trennt eine Querwand voneinander, in der ein Balkenstück eingemauert ist, ein Rest nach einem von beiden Seiten abgesägten länglichen Unterzugbalken, das dendrochronologisch nach 1434 datiert wurde (wahrscheinlich gehörte der Balken der Erneuerung der Decke an). Das benützte Holz stammt von der selben Lokalität wie jenes der Balken im Haus Zelenářská 15 (s. in PP3, 1996, Nr. 1, S. 17, 27). Im erhöhten Erdgeschoß an der Flurseite befand sich eine ursprünglich vielleicht längere Plattform, zu deren Resten auch der hintere Hallengewölbepfeiler zählt. Bis in seine Höhe reichte eine Treppe, unter deren Arm ein kurzer Hals mit einem abgeschrägten Spitzbogenportal in den Vorderkeller führte. Den Eingang zum hinteren Keller vermittelte der andere Hals mit einem kleinen Portal unter der Plattform.

Die vorausgesetzte gotische Berbauung der linken Parzellenseite erhielt sich nicht. In der Baublütezeit Znaims nach dem Feuer vom Jahre 1490 wurde das Haus in den 40.-50. Jahren des 16. Jahrhunderts umgebaut. Im gotischen Haus überwölbte man die Kellerräume und trennte den dritten Teil Nr. 108 ab. Über dem dreiteiligen Grundriss erbaute man den zweigeschossigen linken Trakt mit einem Zwischengeschoß, dessen Einlegung die Unterschiede gegen dem mittelalterlichen Haus mit dem erhöhten Erdgeschoß auszugleichen ermöglichte. Damals entstand ebenfalls auch eine große gewölbte Halle im Erdgeschoß mit der charakteristischen Überbrückung des Hofgangs mit einer quer-situieren Treppe ins Obergeschoß. Andere Räume wurden in den 70.-80. Jahren des 16. Jahrhunderts gewölbt. Am Plattformende, wo sich ein Schornstein erhielt, hatte sich offenbar die älteste schwarze Küche befunden, die nach dem Renaissanceumbau in den neuentstandenen dritten Hausteil umgezogen wurde. Die Lage der Küche am Plattformende ist gleich mit jener im geforschten zweiteiligen Haus auf dem breiten Grundstück in der Zelenářská G. 15. Da wurde die schwarze Küche nach der Umgestaltung der Rauchstube zum Zimmer zuerst ans Plattformende und erst später in die bestimmte Partie des hinteren Hausteils angebracht. Auch die Anlage des Hauses in der Velká Mikulášská (Gr. Nikolausgasse) Nr. 3 scheint dieser nahe zu sein. In der Anlage stellte man das Schema eines traufständig umgedrehten Hallenhauses fest. Die Autoren drückten die Hypothese aus, diese Variante möge in Znojmo den Archetyp der Bebauung der breiten Parzelle mindestens in der Umgebung der St. Nikolauskirche dargestellt haben.

ABBILDUNGEN

Abb. 1: Znojmo, Zelenářská G. Nr. 5, Straßenfassade vor dem Einsturz der Attika im J. 1962 (Archiv des SPÚ - Staatlichen Denkmalpflegeinstituts in Brünn)

Abb. 2: Znojmo, Zelenářská G. Nr. 5, Eingangshalle des Hauses. Zustand 2000 (Foto D. Černoušková)

Abb. 3: Znojmo, Zelenářská G. Nr. 5, Hinterkeller, rechts Halsmündung mit einem kleinen Portal, unter dem Gewölbe der eingemauerte Balkenrest. Zustand 2000 (Foto D. Černoušková)

Abb. 4: Znojmo, Zelenářská G. Nr. 5, Grundriss vom Kellergeschoß. Kreuzschraffiert - gotisches Mauerwerk, diagonal kreuzstrichschraffiert - hypothetisch gotisches Mauerwerk, horizontal kreuzschraffiert - Mauerwerk der 1. Renaissancephase, horizontal kreuzstrichschraffiert - hypothetisches Mauerwerk der 1. Renaissancephase, Mauerwerk ohne Schraffur - 19. und 20. Jh. (Alle Zeichnungen D. Černoušková).

Abb. 5: Znojmo, Zelenářská G. Nr. 5, Grundriss vom Zwischengeschoß. Horizontal kreuzschraffiert - Mauerwerk der 1. Renaissancephase, schraffiert - Mauerwerk der 2. Renaissancephase, punktiert - hypothetisch spätbarockes Mauerwerk, ohne Schraffur - Mauerwerk des 19. und 20. Jahrhunderts. 1 - Halle, 2 - schwarze Küche, 3 - Hauptzimmer, 4 - kleines Zimmer. Abb. 6: Znojmo, Zelenářská G. Nr. 5, Grundriss vom Erdgeschoß. Diagonal kreuzschraffiert - gotisches Mauerwerk, diagonal kreuzstrichschraffiert - hypothetisch gotisches Mauerwerk, horizontal kreuzschraffiert - Mauerwerk

der 1. Renaissancephase, horizontal kreuzstrichschraffiert – hypothetisches Mauerwerk der 1. Renaissancephase, diagonal schraffiert – Mauerwerk der 2. Renaissancephase, punktiert – spätklassisches Mauerwerk, ohne Schraffur – Mauerwerk des 19. und 20. Jh. 1 – Halle, 2 – schwarze Küche, 3 – Hauptzimmer, 4 – kleines Zimmer.

Abb. 7: Znojmo, Zelenářská G. Nr. 5, Grundriss vom Obergeschoß. Diagonal kreuzstrichschraffiert – hypothetisch gotisches Mauerwerk, horizontal kreuzschraffiert – Mauerwerk der 1. Renaissancephase, punktiert – hypothetisch spätklassisches Mauerwerk, ohne Schraffur – Mauerwerk des 19. und 20. Jahrhunderts.

Abb. 8: Znojmo, Zelenářská G. Nr. 5, Grundriss vom Erdgeschoß (nach V. Dražan. Archiv des SPÜ - Staatlichen Denkmalpflegeinstituts in Brünn).

Abb. 9: Znojmo, Zelenářská G. Nr. 5. Rauchfangabschluss über der Plattform im Satteldachraum (Foto D. Černoušková).

Abb. 10: Vergleich der Jahrringreihe des Balkens aus dem Keller des Hauses Zelenářská G. Nr. 5 mit der summarischen Reihe der Deckenbalken im 1. Stockwerk des Hauses Zelenářská G. Nr. 15. Bemerkenswert ist die Übereinstimmung beider Reihen nicht nur im kurzzeitigen Schwanken, sondern auch in zwischen- und langfristigen Trends. (Zeichnung J. Kyncl)

(Übersetzung J. Noll)

DOMY ČP. 30 A ČP. 31 NA NÁMĚSTÍ VE VYŠŠÍM BRODĚ

FRANTIŠEK KAŠIČKA

Dva sousední měšťanské domy na východním boku dolní třetiny vyšebrodského náměstí (okr. Český Krumlov) reprezentují již jeden z mála dochovaných fragmentů historické podoby tohoto jihočeského pohraničního městečka. Zpustlý stav obou objektů volal po neodkladném konsolidačním zásahu a opětném zprovoznění, pro jejichž přípravu byl zadán v r. 1997 povrchový stavebně historický průzkum. Jak se dodatečně ukazuje, stavební stav domu čp. 30 byl již patrně natolik neudržitelný, že se do dnešní doby dochovala v podstatě pouze štítová zeď stavení do náměstí a část navazujících konstrukcí. Stavebně historický průzkum získal tak vlastně charakter archivní dokumentace zanikající památky.¹⁾

Průčelní kulisy obou domů směrem k náměstí se od sebe radikálně liší. Zatímco čelo levého domu čp. 30 přiznává nad přízemím svou hloubkově orientovanou hmotu trojúhelným ští-

tem se strmou polovalbou, průčelí sousedního domu čp. 31 předstírá dvoupatrovou řadovou zástavbu. Ve skutečnosti však štítová kulisa pouze maskuje podobnou, hloubkově probíhající sedlovou střechu. Průčelí domu čp. 30 do náměstí členily v úrovni přízemí lesenové rámce, vpravo se dvěma olištovanými okny a s podobnými okny v horním štítu.

Levý rámeček průčelí vyplňuje vjezdový portál s půlkruhovým záklenkem, sestavený částečně druhotně ze žulových článků gotického charakteru - s okosenou hranou a šikmo dolů seříznutými výběhy. Druhotnému sestavení prvků - zřejmě jen jejich svislých ostění - svědčí nestejná výška výběhů okosení. Levý pateční kvádr portálu s níže umístěným výběhem byl podložen plochou kamennou deskou, pravá patka byla naopak podvléknuta patničkem a výběh okosení proto nalézáme téměř o půl metru výše. Žulové ostění portálu bylo pravděpodobně původně natřeno červenavou lazurou, přes kterou byla později natažena omítka, tvořící kolem otvoru olištované rámování. Dvoukřídlá vrata v portálu souzní s poslední úpravou průčelí v 19. století - člení je vodorovná prkénka, doplněná v záklenku motivem „slunce“. Hrubší omítka mezi vjezdem a lesenovým rámcem byla vlevo nahoře porušena, a umožnila tak zaznamenat spodní napekovanou hladkou omítkovou vrstvu, zdobenou zde fragmentem nástěnné malby. Z malby bylo zřetelné jakési šedavé, šikmo nakloněné a pravouhle ukončené břevno a dále dvojice cihlové červených bobulí. Průčelí pocházející patrně ve svém parteru nejpozději z 1. poloviny 16. století nese dnes výraz klasicistní. Dispozice přízemí za průčelní zdí představuje hloubkový dvojtakt, s průjezdem na dvůr v traktu levém. Pravý trakt obsahuje třídlňnou skladbu se dvěma většími prostory, oddělenými středním dílem se sínkou a s bývalou černou kuchyní. Jistou zvláštností, svědčící o dodatečných stavebních změnách v domě, je nálevkovitě se rozvírající půdorys průjezdu, kde se vozový provoz zjevně vyhýbal sestupu do sklípku pod zadním di-

Obr. 1: Vyšší Brod (okr. Český Krumlov), výsek z tzv. indikační skici z r. 1827 s označením domů čp. 30 a 31 (černě).